

Л. Т. Масенко

Літературна мова

ЛІТЕРАТУРНА МОВА – наддіалектний, унормований різновид [національної мови](#), що є основним засобом спілкування в більшості соціальних сфер. У такому ж значенні використовують поняття «загальнонародна мова». В англійській мові на позначення цього різновиду національної мови застосовують термін «мовний стандарт», або «стандартна мова» (standard language, standard English), у німецькій – «висока мова» (Hochsprache). Л. м. трактують також як засіб порозуміння всіх представників народу без розрізнення віку, статі, соціального походження та території проживання. За культурним і соціальним статусами Л. м. як вища опрацьована форма існування мови протистоїть територіальним і соціальним [діалектам](#), різним типам розмовного [койне](#), мішаним різновидам побутово-розмовного мовлення. Основна її функція – консолідувальна.

Провідним у визначенні Л. м. є поняття [норми](#). Норми мовного стандарту існують на всіх рівнях мови – фонетичному, морфологічному, синтаксичному, лексичному. Л. м. потребує кодифікації, тобто узаконення (прескрипції) в орфографічних та орфоепічних словниках, граматиках, довідниках з культури мовлення. Між літературним стандартом та іншими формами побутування мови існує взаємозв'язок. Живе побутово-розмовне мовлення (узус) є постійним джерелом збагачення й оновлення Л. м.

У сучасних умовах динамічних соціальних перетворень, зокрема з розвитком ЗМІ та Інтернету, взаємозв'язок писемної і розмовної мови інтенсифікувався. Отже, серед характерних рис Л. м. – писемна фіксація, загальнообов'язковість норм і їхня кодифікація, розвинена функціонально-стильова система і стилістична диференціація засобів вираження. Співвідношення між цими ознаками, форми їхньої реалізації не є тотожними і стабільними, окремі розрізнявальні риси виробляються лише поступово, при цьому їхні становлення і розвиток відбуваються нерівномірно.

Л. м. виникає на певних етапах історичного розвитку народу і свідчить про досягнення ним високого культурного рівня й здатності до самоорганізації. У період середньовіччя роль писемно-літературної мови могла виконувати чужа мова – латинська в країнах Зх. Європи, класична арабська в ірано- і тюркомовних народів. У Київській Русі такою мовою була церковно-слов'янська (старослов'янська). У донаціональний період писемно-літературна

мова обслуговувала переважно одну сферу суспільного життя – культово-релігійну. Процеси формування Л. м. у багатьох європейських країнах починалися з перекладів [Біблії](#) з незрозумілої для народу латини на національні мови, а також з укладання словників і граматик. В історії багатьох народів попередній етап у формуванні Л. м. становило виникнення [койне](#). Напр., англійська Л. м. виникла на базі лондонського койне, китайська – на базі пекінського койне, у формуванні російського Л. м. вагомую роль відіграло московське койне, яке поєднувало риси північноросійських і південноросійських говорів.

Л. м. безпосередньо пов'язана з розвитком культури народу, зокрема його художньої літератури. Так, в історичному розвитку багатьох Л. м. велике значення мала творчість видатних письменників (В. Шекспіра у становленні англійської Л. м., Данте – італійської, Т. Шевченка – української, О. Пушкіна – російської та ін.). Поняття «літературна мова» і «мова художньої літератури» не тотожні, оскільки у мові художньої літератури, особливо сучасної, крім нормативного, використовують елементи ненормативного мовлення – [жаргонізми](#), арго, діалектизми тощо. В умовах нерівноправного становища етносу в складі поліетнічних імперій часто відбувається обмеження функцій його Л. м. внаслідок вилучення зі сфер адміністративного управління, освіти, науки.

Л. м. можуть мати регіональні варіанти. Так, унаслідок розділення території України між Російською та Австро-Угорською імперіями українська Л. м. в 19 – на поч. 20 ст. формувалася у двох варіантах – східноукраїнському і західноукраїнському. Об'єднання українських земель в одній державі сприяло інтеграції регіональних варіантів у єдину Л. м. загальнонародного поширення. Деякі сучасні Л. м., поширення яких вийшло за межі їхніх держав, що пов'язано переважно з колишньою колонізаторською політикою, мають національні варіанти (англійська мова у США, Канаді, Австралії, іспанська в країнах Латинської Америки, французька у Канаді тощо). Див. також [Рідна мова](#).

Рекомендована література

1. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. К., 1976;
2. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социолінгвістика: Учеб. Москва, 2001;
3. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. К., 2010;
4. Коць Т. А. Літературна мова у функціонально-стильовій парадигмі. К., 2010;
5. Літературна мова і мовна практика. Ніжин, 2013;
6. Биби́к С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення. Ніжин, 2013.

Бібліографічний опис:

Літературна мова / Л. Т. Масенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-55775>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).